Κωνσταντίνος Ν. Καρεμφύλλης

Διδάσκοντας Νεοελληνική Γλώ σσα στη Μέση Εκπαίδευση

(αντιμέτωποι με κυρίαρχες αντιλήψεις, επιθετικές στρεβλώ σεις και μελαγχολικές παραιτήσεις)*

1. Μιλώντας κανείς για την ελληνική γλώσσα, μιλάει αναγκαστικά άλλοτε για ένα θαύμα και άλλοτε για ένα τραύμα. Θαύμα, για όλα αυτά που έχει επιδαψιλεύσει στον συλλογικό ψυχισμό η γλώσσα αυτή, από τους στίχους των ποιητών που απαγγέλλουμε δυνατά σαν να μετέχουμε των αχράντων μυστηρίων της ζωής, μέχρι το φως των φιλοσόφων με το οποίο φωτίζουμε μερικώς τα μυστήρια της ύπαρξης, και τραύμα από τη συλλογική ακηδία, την παθολογική αδιαφορία στην αντιμετώπιση της γλώσσας αυτής εκ μέρους των φυσικών της ομιλητών, από το μαράζωμα αυτού του πλούτου που κληρονομήθηκε μέσα στο χρόνο και αφυδατώνεται χρόνο με το χρόνο.

Πολύ παρελθόν, αρκετό παρόν και –ελπίζουμε όχι- ελάχιστο μέλλον.

2. Ποιον ενδιαφέρουν όλα αυτά; Βρισκόμαστε εδώ, άνθρωποι Έλληνες επειδή αγαπήσαμε πολύ μια γλώσσα λαμπερή μέσα στους αιώνες, να μιλάμε για τη γλώσσα και να εκφράζουμε ανησυχίες, επειδή αισθανόμαστε και τη σημασία και το βάρος και τους κινδύνους, επειδή κάποιος επιτέλους πρέπει να ανησυχεί, όταν στην επικράτεια του ελληνικού όλοι τρέχουν χαρούμενοι προς το μέλλον, ανυποψίαστοι ή μερικώς υποψιασμένοι, αυτάρεσκοι και βέβαιοι: για τα φώτα που έδωσαν στην ανθρωπότητα, για τη δεδομένη ανωτερότητα της γλώσσας τους που κληροδότησε αθάνατους θησαυρούς στον κόσμο. Αυτοί οι ίδιοι που θα συνοδεύσουν με ένα εγγλέζικο αρκτικόλεξο R.I.P. την απώλεια του σκύλου του γείτονα στο Facebook.

«Η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει» θα σχολιάσει κάποτε μελαγχολικά ο Χατζιδάκις, «γι' αυτό και ποτέ δεν θα αναστηθεί».

3. Το πρόβλημα της ανεπαρκούς καλλιέργειας, γνώσης και χρήσης της γλώσσας, τα υπαρκτά προβλήματα της φθοράς, της κακοποίησης, της υποχώρησης, της ξενόφερτης υποκατάστασης δεν μπορούν να ιδωθούν αποκομμένα από τις κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες που τα διαμορφώνουν. Ποιες είναι αυτές; Μια απαξιωμένη εκπαίδευση με πραγματικές ή κατασκευασμένες -για ποικίλους λόγους- ευθύνες, μια επιθετική απαξίωση της πνευματικότητας σε καιρούς επιδεικτικού πλουτισμού ή απειλητικής φτωχοποίησης, η αποθέωση της τεχνοκρατίας που δεν έχει ανάγκη από λέξεις, φράσεις και καλλιέπεια όταν μπορεί να είναι αποτελεσματική μέσα από ψηφία και συμβολικές διατυπώσεις, η κατάληψη ζωτικών πόρων του ελεύθερου χρόνου των ανθρώπων από ψηφιακές τεχνολογίες, που δεν διαλέγονται αλλά συνθηματολογούν, που αποθεώνουν το ασήμαντο χωρίς να το πολυσκέφτονται, που υιοθετούν το ανορθολογικό χωρίς να κρίνουν, που μιλούν χωρίς να λένε.

4. Μέσα σε ένα τέτοιο ευρύτερο εθνικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον συναντιόμαστε με τα παιδιά στο ελληνικό σχολείο. Και διαπιστώνουμε καθημερινά ότι είναι μαθητές που προέρχονται από οικογενειακά περιβάλλοντα φειδωλά σε παραστάσεις πνευματικότητας, συναντιόμαστε με παιδιά που αγνοούν ή και απαξιώνουν την ύπαρξη της εφημερίδας, που αντιμετωπίζουν με δυσανεξία την συμβατικότητα του σχολικού βιβλίου και λανθάνουσα επιθετικότητα την ανάγκη του εξωσχολικού βιβλίου, διδάσκουμε παιδιά που

αρνούνται να μάθουν πια, έναν νέο μαθητότυπο εγκεφαλικά πυρπολημένο από την άχρηστη πληροφορία που σωρεύτηκε στη ζωή του, από τις πολλαπλές ανάγκες των μαθημάτων, των φροντιστηρίων, των δύο τουλάχιστον ξένων γλωσσών… Προσπαθούμε να διαλεχθούμε με μια γενιά ολιγόλογη, βραχυλογική και κάποτε, αφατική και βουβή. Γενιά που κοινωνιολογικά έχει χαρακτηριστεί ως “mute generation”, «σιωπηλή, βουβή, άφωνη». Το σχολείο μοιάζει να δίνει μάχες οπισθοφυλακών σε μια κοινωνία όπου οι επιδραστικοί του Youtube, του Instagram, του TikTok και των λοιπών Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης εισβάλλουν απρόσκλητοι στα σπίτια και διαμορφώνουν με την ανάλογη ιδιόλεκτο τρόπους σκέψης, προσωπικότητες, συμπεριφορές, εκφραστικές επιλογές και γλωσσικά αισθητήρια.

5. Αν μέσα σε όλα αυτά προστεθεί και μια αδιόρατη, αλλά τρομακτική σε μέγεθος πειρατεία του μετασχολικού ημερήσιου χρόνου από κάθε λογής παιχνιδομηχανές καθώς και από την ψευδεπίγραφη επικοινωνία των λεγόμενων μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τότε βρισκόμαστε μπροστά στην απόλυτη καταιγίδα: μια ενάντια και εχθρική περιρρέουσα ατμόσφαιρα, που υπονομεύει κάθε καλή πρόθεση και προσπάθεια για την καλλιέργεια της γλώσσας, για τη μελέτη, την άσκηση, την ανακάλυψη της μαγείας της και των εκφραστικών της δυνατοτήτων. Πρακτικά και λαϊκά μιλώντας, η ελληνική γλώσσα δε φαίνεται να έχει ή να δίνει ψωμί στους επαρκείς χρήστες της, στη μικρή ελληνική αγορά εργασίας μέσα σ’ έναν παγκοσμιοποιημένο πλανήτη. Μια επιθετική στρέβλωση: για ποιον λόγο λοιπόν να τη σπουδάσει κανείς βαθιά, να την ανακαλύψει και να την αναδείξει, εφόσον κάνει τη δουλειά του και με λιγότερες λέξεις, αρκετούς ξενόφερτους τεχνικούς όρους, περισσότερη συνθηματική γλώσσα και πάνω απ’ όλα με ένα συνονθύλευμα ελληνοαγγλικής, αποτελεσματικό στον τρομακτικά «θαυμαστό καινούργιο κόσμο»;

6. Η εμπειρία που μοιραζόμαστε είναι α) από την καθημερινή σχεδόν διδασκαλία του μαθήματος της Γλώσσας στη βαθμίδα του Λυκείου β) από τη βαθμολόγηση γραπτών των Νέων Ελληνικών στις Πανελλαδικές Εξετάσεις. Όλα αυτά τα χρόνια γινόμαστε κοινωνοί μιας γλωσσικής παθολογίας, που τείνει να αποκτήσει μόνιμα χαρακτηριστικά: φτωχό λεξιλόγιο, ένδεια εκφραστικών μέσων, γλωσσική ακαταστασία με ασάφειες, ασυνταξίες, πλατειασμούς, προβληματική σύνδεση προτάσεων, ακυριολεξίες, βαρβαρισμοί, ανορθογραφίες, έλλειψη στίξης… Τα γνωστά, που αφορούν κυρίως το περίβλημα της γλώσσας, αλλά και μερικά ακόμη που αφορούν τον βαθύ της πυρήνα: αδυναμία ανάπτυξης μιας ολοκληρωμένης σκέψης, δηλαδή σκέψης με αρχή, μέση και τέλος, με στοιχειώδη συνοχή, ενότητα και αλληλουχία, σκέψη κυρίως αποσπασματική με μια αποδραστικού

χαρακτήρα διάσπαση προσοχής (πιθανόν τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και οι παιχνιδομηχανές που λέγαμε), αδυναμία σύνταξης ενός μεγάλου κειμένου, αλλά και αδυναμία επαρκούς ανάγνωσης και κατανόησης, ακόμη και για απλά, κατά γενική ομολογία, κείμενα.

7. Η διδασκαλία της γλώσσας στη Μέση Εκπαίδευση γίνεται αντιληπτή από τους μαθητές καταρχάς ως μια άσκηση ανοχής: όταν το μέλλον μιλάει με Μεγάλα Δεδομένα (BigData), Τεχνολογίες της Πληροφορικής και της Γενετικής Μηχανικής, Οικονομικά που σε λίγο θα καταλαβαίνουν μόνο οι τεχνητές νοημοσύνες, τι νόημα έχουν η σπουδή και η καλλιέργεια μιας γλώσσας που είναι καταδικασμένη να μιλιέται μόνο από 14-15 εκατομμύρια ανθρώπους, άρα δεν αποτελεί διαβατήριο επαγγελματικής ανέλιξης και οικονομικής επιτυχίας; Έτσι, η διδασκαλία της γλώσσας γίνεται εργαλειακή και χρησιμοθηρική: τα πάντα λοξο-κοιτάζουν προς τις εξετάσεις και τη λογική τους, αποβλέπουν στην κατάκτηση συγκεκριμένων δεξιοτήτων, μηρυκάζουν σχεδιαγράμματα και προκαθορισμένες ιδέες, η αποστήθιση διαμορφώνει ράθυμα μυαλά χωρίς να διδάσκει «λόγον», ζωντανή σκέψη και προβληματισμό, και στο τέλος της ημέρας η γλώσσα, η μαγεία, η γοητεία υποχωρούν, [χάνονται οι αφορισμοί του Ηράκλειτου, ο Επιτάφιος του Περικλή, ο κήπος του Επίκουρου, οι ύμνοι του Ρωμανού του Μελωδού, η «φωνή και η πάτριος παιδεία» του Γεωργίου Γεμιστού, ο καλός συλλογισμός του Ρήγα, η αγωνία του Σολωμού, η Ακριβούλα του Παπαδιαμάντη, η Ελένη του Σεφέρη και τα ομηρικά ακρογιάλια του Ελύτη.] Με δεδομένο ακόμη το γεγονός, ότι η ενασχόληση με τη γλώσσα παραμένει κατά κύριο λόγο εντός των ορίων του σχολείου και ελάχιστα πέραν αυτού.

8. Δυστυχώς σήμερα έχει διαμορφωθεί μία πραγματικότητα που μοιάζει να ξεπερνά τις προθέσεις και τις δυνατότητες του σχολείου να την παρακολουθήσει ή να την αντιμετωπίσει. Τα προγράμματα σπουδών αγωνίζονται να ανταποκριθούν στις νέες συνθήκες, αλλά είναι η φύση αυτής της πραγματικότητας που δεν αφήνει πολλά περιθώρια στις καλές προθέσεις, του νομοθέτη, των λειτουργών, των ρομαντικών της εκπαίδευσης. Αλλαγές επί αλλαγών δημιουργούν τη συνήθη σύγχυση, φιλόλογοι τρέχουν να προσαρμόσουν τη διδασκαλία στις εκάστοτε νέες οδηγίες, μία κυρίαρχη και στρεβλή αντίληψη θεωρεί πως η καλλιέργεια της γλώσσας είναι αποκλειστικά δικό τους έργο ενώ θα έπρεπε να αφορά όλους ανεξαιρέτως τους εκπαιδευτικούς,

ο σκοπός και το αποτέλεσμα ξεθωριάζουν μέσα σε μια εκπαίδευση ζαλισμένη από αρνητική κριτική και αναποτελεσματικότητα.

Εξ ου και οι μελαγχολικές παραιτήσεις.

9. Τι θα κάνουμε λοιπόν; Θα είμαστε δέσμιοι μιας πραγματικότητας εχθρικής προς τη γλωσσική αλλά και τη διανοητική καλλιέργεια; Θα είμαστε οι παράλυτοι του θαυμαστού καινούργιου κόσμου που θα δεχθούμε ως δύστηνο μοίρα την έκλειψη της γλώσσας και της ελληνικότητας που αυτή συγκροτεί; Θα αφήσουμε να απισχναίνει, να υποχωρεί να υποκαθίσταται αυτό που μας κράτησε ζωντανούς στους αιώνες; «Θα αποχαιρετούμε την Αλεξάνδρεια που φεύγει», «δειλοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα»; Θα γίνουμε εμείς, οι επίγονοι Νεοέλληνες, οι «εν μακαρία αγνοία» ολετήρες σε μια χώρα που βαδίζει προς το μέλλον με ανεπαρκή συνείδηση του παρελθόντος, της ιστορίας και του πολιτισμού της; Τι μπορούν να κάνουν οι έρημοι δάσκαλοι, οι πνευματικοί άνθρωποι, οι πολιτικοί ηγέτες για να συνειδητοποιήσουν τη σημασία και την αξία της γλώσσας αυτής οι νέες γενιές;

10. Η πραγματικότητα και τα γεγονότα μιλούν τη δική τους άκαμπτη και αδιαπραγμάτευτη γλώσσα. Οι άνθρωποι μιλούν τη δική τους γλώσσα του επιθυμητού και του ιδεατού. Έτσι πηγαίνουν τα πράγματα: για όσους πιστεύουν στον άνθρωπο και τις δυνατότητές του, κάτι που πρώτος έθεσε ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός, υπάρχουν ακόμα περιθώρια, για να αναστραφεί η φορά των πραγμάτων. Αρκεί να υπάρξει η συνειδητοποίηση της σημασίας της γλώσσας για τη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και τη διάσωση της ελληνικής ιδιαιτερότητας. Θα ακουστεί ίσως κάπως, αλλά ως Έλληνες έχουμε χρέος απέναντι στην ανθρωπότητα και τον πολιτισμό να διασώσουμε τις αξίες του ανθρώπου και του πολιτισμού, που πρώτος ο ελληνικός λόγος θεμελίωσε στην ιστορία του ανθρώπινου πνεύματος. Και φορέας αυτών των αξιών, της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της αλήθειας, του μέτρου, της ομορφιάς, της ζωής και του ανθρώπου είναι η γλώσσα, η γλώσσα μας, με τα λόγια των φιλοσόφων, των ποιητών και των απλών ανθρώπων.

11. Από την άποψη αυτή δε χρειάζονται ούτε φόβοι ούτε θρήνοι ούτε οδυρμοί για το θάνατο της γλώσσας, την υποχώρηση ή την αλλοίωσή της κ.λπ. Η γλώσσα είναι εδώ, και είναι στο χέρι μας να την τιμήσουμε, να την υπερασπιστούμε, να τη μιλήσουμε ωραία, «ωραίοι σαν Έλληνες» καθώς θα το έλεγε ο Εγγονόπουλος. Όχι θρηνητικά ή μοιρολατρικά για τα χαμένα μεγαλεία, αλλά με επίθεση προς το μέλλον. Και για να συμβεί αυτό θα πρέπει να διαμορφωθεί ένα εθνικό γλωσσικό σχέδιο για το μέλλον. Και να υπάρξει μια ελάχιστη συναίνεση, για μία τουλάχιστον φορά, ανάμεσα στις πολιτικές δυνάμεις, αλλά και τους «γνώστες» του θέματος και των πτυχών του, πέρα από ατομιστικές επιδιώξεις, με αντίληψη κοινής λογικής και κοινά προσδιορισμένων σκοπών. Ως φορέας ταυτότητας, μνήμης και πολιτισμού η γλώσσα είναι υπόθεση εθνική. Η δημιουργία «άρτιων επιστημόνων», από αυτούς που κοσμούν κατά χιλιάδες τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά κέντρα αλλά και τις επιχειρήσεις του εξωτερικού, δεν αντιτίθεται ούτε και αναιρεί την ολοκληρωμένη γλωσσική τους καλλιέργεια. Τουναντίον, ένας συγκροτημένος επιστήμονας ξέρει πρώτα απ' όλα να μιλάει, τόσο στους εξειδικευμένους παράλληλους όσο και στους απλούς ανθρώπους. Και πάνω απ' όλα είναι «ανθρώπινος», κάτι που μόνο η γλωσσική του παιδεία με το πολιτισμικό της φορτίο μπορεί να του παρέχει.

12. Ως δάσκαλοι αλλά και ως καθημερινοί ομιλητές (και αυτό είναι έργο του καθενός) αυτό που έχουμε να κάνουμε είναι να εμπνεύσουμε την αγάπη για τη γλώσσα, να εξηγήσουμε και να πείσουμε για τη σημασία της γλώσσας αυτής σ' αυτό που είμαστε, για τη σύνδεσή της με το πεύκο που καθρεφτίζεται πάνω από τη θάλασσα, με το φως των αιγαιοπελαγίτικων νησιών, με τα σκαμμένα πρόσωπα των ανθρώπων στα μακρυσμένα χωριά. Να γίνουμε οι ίδιοι πρότυπα γλωσσικής καλλιέργειας και όχι άγονης επίδειξης με «γλώσσα ορθά εξενεγμένη» (sic), υγιείς χρήστες μιας πλούσιας δημοτικής με ολιστική αντίληψη για την Ελληνική Γλώσσα, όταν και όπου χρειαστεί. Να μάθουμε στους μαθητές, όχι αποκλειστικά με εργαλειακού χαρακτήρα πρακτικές αποκομμένες από το σώμα του λόγου, αλλά με την προσεκτική ανάγνωση ενός κειμένου, την παραγωγή κειμένων, τη μύηση στη διαδικασία του διαλόγου, την ενθάρρυνση των προφορικών τοποθετήσεων, την ανάθεση ατομικών ή ομαδικών εργασιών.

Και πάνω απ' όλα με την καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας, με τον εθισμό των μαθητών από την παιδική ηλικία στην ανάγνωση βιβλίων και κάθε λογής κειμένων και έπειτα στη συζήτηση και τον σχολιασμό τους. Με τον ίδιο τρόπο και για τους ίδιους λόγους που τα παιδιά έχουν εθιστεί σε κάθε λογής οθόνη, με τον ίδιο τρόπο μπορούν να δουν στις σελίδες ενός βιβλίου τη μετάβαση σε άλλες πραγματικότητες, να εξοικειωθούν με την ανάγνωση βιβλίων, αρχικά λογοτεχνικών και έπειτα κάθε είδους.

Ας μας επιτραπεί να επιμείνουμε: το κλειδί για τη γλωσσική καλλιέργεια βρίσκεται στη φιλαναγνωσία, στην ανάδειξη μιας κουλτούρας ανάγνωσης, στην εξοικείωση με τον γραπτό λόγο και το ολοκληρωμένο κείμενο, στη δημιουργία ενός πνευματικού κλίματος, όπου ο αναγνώστης δεν θα αντιμετωπίζεται ως ρομαντικό ούφο φερμένο από άλλον πλανήτη, αλλά ως φυσιολογικός άνθρωπος που γίνεται καλύτερος μέσα από την καθημερινή ανάγνωση.

13. Ίσως τότε, όλοι αυτοί που ανακάλυψαν, θαύμασαν, αγάπησαν, σεβάστηκαν και τίμησαν τη γλώσσα αυτή να μη φαντάζουν ως οι αλαφροΐσκιωτοι ρομαντικοί ενός παρωχημένου μέσα στη σύγχρονη τεχνοκρατία κόσμου, να μην παραμένουν ένας κλειστός φθίνων αριθμός, ένας απεγνωσμένος numerousclaususpου θα εκφράζει την αγωνία του σε συνέδρια και ημερίδες. Ίσως όλοι αυτοί να γίνουν περισσότεροι, να γίνουμε περισσότεροι, χωρίς πλέγματα πια περασμένων μεγαλείων ή κρυπτόμενου επαρχιωτισμού, συμφιλιωμένοι με την ουσία μας και υπερασπίζοντας την ιδιαιτερότητά μας, πολίτες του κόσμου πια με ελληνική συνείδηση.

14. Γλώσσα Ελληνική, φορέας πολιτισμού, φορέας σκέψης , ιστορίας, ταυτότητας. Η δι-άνο ιξη
του ελληνισμού στον κόσμο, η
υπενθύμιση
της ξεχασμένης αξίας του ανθρώπου, υπενθύμιση, δηλαδή
η μη λήθη
, η
Α-λήθεια
για το πώς θα έπρεπε να είναι τα πράγματα και πώς τελικά έχουν γίνει.
Άνοιγμα
και
άνοιξη
, γιατί ανοίγει ο καιρός, ανοίγουν τα φύλλα και τα λουλούδια, ανοίγει η ψυχή των ανθρώπων στον κόσμο. Άνοιξη, και -ελπίζουμε- μετά
καλοκαίρι
, καλός καιρός, ευδία, αιθρία,
ωραίος

καιρός, δηλαδή
πάνω στην ώρα
του και η ζωή στην πιο
ωραία
στιγμή της, ωραίο
καλο-καίρι
και όχι σημαίνοντα που περιμένουν το σημαινόμενο, ούτε summer, ούτε sommer, ούτε estate, ούτε ete, καλοκαίρι μόνο και αν θέλετε υποκοριστικό «καλοκαιράκι», λέξη που τη λέει κανείς και ανθίζει, λέξη που χαμογελάει με ομορφιά και φως ελληνικό.

Σας ευχαριστώ πολύ

*** Το κείμενο εκφωνήθηκε στη Διαδικτυακή Εκδήλωση με θέμα «Η διαχρονική συμβολή της Ελληνικής Γλώ σσας στον Παγκόσμιο Πολιτισμό», που διοργάνωσε το Τμήμα 601 ΑΧΕΠΑ – Κωνσταντινούπολη «Βόσπορος»**

https://www.facebook.com/AHEPAConstantinople601/videos/%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B3%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BF-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C/358928772197430/?__so__=permalink&__rv__=related_videos

(Χρονικό σημείο: 1.37.42)